

**Българските преводи на Библията. Историята на един неиздаден
библейски превод на Св. Синод**

Диана Александрова Христова,

докторант по История на философията, ЮЗУ „Неофит Рилски“, diana_tr@abv.bg

**The Bulgarian translations of the Bible. The history of a not published
Bible translation by the Holy Sinod**

Diana Aleksandrova Hristova,

PhD student in Philosophy, SWU “Neofit Rilski”, diana_tr@abv.bg

***Резюме:** Статията представя българските преводи на Библията, като вниманието е фокусирано върху историята на един неиздаден библейски превод на Светия Синод на Българската православна църква. Целта е да се запознае аудиторията с този малко известен превод, да се разгледат историческите факти около неговото създаване и причините, поради които той никога не се публикува. За първи път се публикуват снимки на част от оригинала, съхраняван в касата на Св. Синод.*

***Ключови думи:** Библия, превод, Св. Синод.*

***Abstract:** The article presents the Bulgarian translations of the Bible, focusing more on the history of an unpublished Bible translation made by the Holy Synod of the Bulgarian Orthodox Church. The aim is to familiarize the audience with this lesser-known translation, to look at the historical facts surrounding its creation and the reasons why it was never published. Now for the first time we have photos published of the original text stored in the vault of the Holy Synod.*

***Keywords:** Bible, Translation, Holy Synod*

Въпросът за превеждането на Библията винаги е носил със себе си проблеми, дискусии и спорове, независимо от това на какъв език е извършен или ще се извършва даден превод. Библията, като най-превежданата книга в световен мащаб, е и възможно най-разработеният и в същото време неизчерпаем предмет на изследвания. В България не можем да се похвалим с такова количество преводи като англоезичните например,

но дори малкото, които имаме, дават възможности за анализи, сравнения и изводи, които да допринесат за осветляването на редица проблеми, които един библейски превод носи.

Преводите на Библията на български език условно могат да бъдат класифицирани по следните признаци: исторически, езикови, целеви.

От историческа гледна точка бихме могли да ги разпределим в следните исторически периоди:

1. Ранен период (9-14. в.)
2. Османски период (15-18. в.)
3. Възрожденски период (19. в.)
4. Съвременен период (20. в. и до днес).

От езикова гледна точка:

1. Старобългарски (кирилски и глаголически) преводи
2. Църковно-славянски преводи
3. Новобългарски преводи

От гледна точка на целите:

1. Протестантски преводи
2. Синодални (православни) преводи

Ранният период от развитието на българските преводи на Свещеното Писание се свързва с имената на светите братя Кирил и Методий. Във връзка с активната християнизация на славянските народи, живеещи на Балканския полуостров и в Централна Европа през IX век светите братя създават своята азбучна система, наречена Глаголица, която те ползват при превеждането на Библията, предназначена за славянските племена, някои от които са част от Първото българско царство. За изходен текст светите братя ползват основно византийския „А“ текст, който е бил в употреба в Източната църква (Valchanov 1975).

По-късно св. Климент, който е ученик на светите братя, създава кирилицата. В хода на подготовката си за третата мисия сред новопокръстените славяни в Моравия и Панония светите братя превеждат избрани евангелски четива (Изборното евангелие) за богослужебни цели. След смъртта на св. Кирил преводаческата дейност не спира. Св. Методий извършва огромна по обем дейност, като довършва превода на Стария Завет без Макавейските книги. За изворен текст е използван Септуагинта.

След смъртта на св. Методий първоначалният славянски текст на Библията търпи по-нататъшно развитие вече в България при цар Симеон. Тук преводът на някои

старозаветни книги се свързва с името на старобългарския писател Григорий Презвитер Мних.

Както славянските първоучители св. Кирил и св. Методий, така и Григорий Презвитер Мних като високопоставен книжовник, познаващ богословската традиция, при своите преводи на старозаветни текстове за изворен текст използват Септуагинта, който е в употреба от Константинополската църква и е утвърден като **textus receprus** в своята Лукианова рецензия (Valchanov 1975).

От непосредствения труд на св. Кирил и св. Методий нашите прадеди не са могли да се ползват. Едва след смъртта на св. Методий, когато учениците му са изгонени от Моравия и идват в България, донасят със себе си свещените и богослужебни книги. Предполага се, че преводът е бил разбираем за българите, тъй като е на старобългарски език, в неговото солунско наречие. За този именно превод на славянската Библия, за неговия най-стар първоначален текст, днес малко се знае, защото най-старите писмени паметници датират от началото на XI век (Tzonev 1919).

Славянският превод е пренесен в Русия, където става основа на Остромировото Евангелие от 1056 г.

Кирило-Методиевият превод е подлаган на множество редакции и езикови промени както у нас, така и в други славянски страни, където е бил използван. Такива промени извършват в България още учениците на светите братя. Тази работа продължава и по-късно и се появяват нови преводи и рецензии. Такава е редакцията, направена от свети патриарх Евтимий през втората половина на XIV век. Тя е обхванала преводите на Стария и Новия Завет, а също и на богослужебните книги. В края на XIV век българите падат под турско робство. Съдбата на Кирило-Методиевия превод в България е неизвестен и до сега. В Русия той претърпява редакция, известна с названието „църковно-славянска Библия“. Там този вариант се печата, като в началото на нашето възраждане той преминава в тази форма и у нас. Именно Възраждането бележи началото на нови опити за превод на Священото Писание на съвременен български език. Те се свързват с дейността на библейските дружества, които по това време започват своята мисионерска дейност на Балканите.

Преводи под ръководството на библейските дружества

През 1817 г. митрополитът на Кишинев и Хотно, Гавриил, след като разбира, че няма преведено Евангелие на български език, търси подходящ преводач, когото да натовари с тази мисия. В търсенето на такъв се включва и агентът на Британското

библейско общество Робърт Пинкертон. През 1819г. той се обръща към Цариградския патриарх с молба да посочи подходящ човек, който да се заеме с превода. Така с тази задача е натоварен архимандрит Теодосий, игумен на Бистрицкия манастир в Румъния (Dimitrov1999).

Той се заема да преведе Новия Завет и през 1823 г. е издадено „Евангелие от Матей“ от Руското библиейско общество. В какъв тираж е издадено Евангелието е спорен въпрос, едни автори посочват 5000 екземпляра, други 2000 екземпляра (Stoikov.2023). Спори се и по въпроса за мястото на издаване на този превод - едни посочват Петербург, други – Лондон. Доскоро се считаше, че няма запазени екземпляри, тъй като са били унищожени. По сведения на Венцислав Стойков от това издание има запазени около пет екземпляра в руски и английски библиотеки. В своя дисертационен труд В. Стойков твърди, че версията на архим. Теодосий не трябва да се разглежда като превод, а като езикова редакция на църковнославянския текст. Архим. Теодосий запазва смислово и структурно текста на църковнославянския оригинал, променя на места словоредата, поправя граматичните времена, използва скоби, за да разграничи добавените като пояснение думи и фрази. Запазва думите и формите, които, според преводача, са разбираеми за българите. Съществителните имена в българската версия остават нечленувани по примера на църковнославянския текст. Без промяна остават личните имена. Запазват се и съкращенията на някои от съществителните и Божиите имена. Някои изрази и думи са заменени с български такива. Много рядко арх. Теодосий предпочита да преведе определени понятия. Понякога се срещат думи, приличащи по-скоро на русизми. Изглежда затова версията му получава добра оценка от българите в Русия, но неодобрение от сънародниците ни в Румъния (Stoikov 2023).

В резултат на съмненията относно качеството на превода се издават само 2000 бройки. Във връзка с отпечатването архим. Теодосий и още двама дякони пристигат в Санкт-Петербург през октомври 1822 г. По негово настояване паралелно с българския текст се отпечатва и църковнославянският текст. Така на 19 октомври 1823 г. излиза от печат Евангелието на Матей.

За съществуването на превода първи съобщава през 1826 г. Петър Кепен, руски учен от Санкт-Петербург. Съществува информация в немско списание, че този превод има второ издание през 1828 г. в Лондон. По-късно през 1834 г. това издание изчезва. Има различни хипотези за това изчезване, които варират от пожар до наводнение. Съществуването на изданието от Лондон е подложено на съмнения. Според агента на Британското библиейско общество Джеймс Кларк такова издание никога не е

съществувало, тъй като няма запазен екземпляр от него. По-късно през 1903 г. Яцимирски открива части от превода с текста на Мат. 10:2-28:20 (Stoikov 2023).

Представителите на Британското библейско дружество започват да търсят нови преводачи, след като решават, че не могат да приемат Теодосиевия превод на Библията за авторитетен. Те се обръщат към митрополита на Одрин да препоръча преводачи на Св. Писание. Той натоварва с тази задача двама свещеници от Сливен. Тяхната работа не задоволила библейското дружество и затова е отхвърлена. До този момент те били превели само част от Евангелието от Матей (Dimitrov.1999).

През декември 1825 г. Търновският митрополит Иларион споделя с Д. Лийвс, че един учител от Враца подготвя друг превод. Предполага се, че този учител е Константин Огнянович. Този превод обаче е отхвърлен като неуспешен. От своя страна Бенджамин Баркър и Х.Д. Лийвс, пътувайки из България в периода 1823-26 г., също търсят подходящ преводач на Новия Завет (Donev 2023).

Отделно от споменатите опити през 1828 г. тревненският търговец в Румъния Петър Сапунов и йеромонах Серафим отпечатват четирите евангелия на български в Букурещката митрополитска печатница. Преводът е направен от гръцки, влашки (румънски) и славянски Новозаветни текстове на източния български диалект, по всяка вероятност преди архим. Теодосий да започне своята работа през 1820 г. Преводът на Сапунов е отпечатан едва десет години след като е завършен. След смъртта на о. Серафим през 1827 г. Сапунов започва отпечатването. През 1828 г. с известни закъснения са публикувани 1200 броя (Dimitrov 1999). Въпреки че целият Нов Завет е преведен, отпечатват се само четирите евангелия.. Сапуновият превод съдържа голям брой езикови и граматически грешки и не е възприет добре от българското население (Donev 2023).

Константин Фотинов, български учител в Смирна, изследва Сапуновия превод и заявява, че може да направи по-добър. Той представя на Баркър три глави от Евангелието на Йоан като образец, които са преведени от съвременен гръцки език. През 1835 г. Бенджамин Баркър се среща с йеромонах Неофит Рилски в Габрово, който е препоръчан от Търновския митрополит Иларион за напълно нов български превод на Новия Завет (Dimitrov 1999). Отец Неофит приема предложението и в края на септември или началото на октомври 1835 г. започва работа по превода с препоръка да превежда според неговата граматика. Така Евангелията от Матей и Марк са готови през ноември, а първите завършени чернови на всичките четирите евангелия през декември 1835 г. На 26 януари 1837 г. о. Неофит Рилски съобщава, че преводът на четирите

евангелия в готов. В периода май – септември 1837 г. о. Неофит успява да преведе и Апостолските послания. Цариградската патриаршия се намесва и по нейно разпореждане митрополит Иларион Търновски заповядва да се прекрати работата по превода, а патриаршията от своя страна издава указ за унищожаването на всички частични екземпляри, които са били разпространени. Въпреки всички пречки Новият Завет е издаден през 1840 г. и в период от 20 години (до 1859 г.) е издаван общо шест пъти (Dimitrov 1999).

През 1842 г. Елиас Ригс се среща с Константин Фотинов и го кани да участва в превода на брошури за American Tract Society. Фотинов е една от водещите фигури при ревизирането на изданията на българския Нов Завет. През това време българският език коренно се променя. Източният (търновски) диалект се налага над западнобългарския говор, на който Новият Завет е превеждан до момента. Фотинов работи върху превода на Стария Завет между 1851 г. и 1858 г. като през последната година д-р Ригс му помага. През 1855 г. в Смирна е издаден Псалтир, а в Цариград излизат от печат Петокнижието, Еклисиаст и Притчи Соломонови, преведени от К. Фотинов. К. Фотинов умира внезапно на 28. ноември 1858 г. През януари 1859г. Ригс кани Христодул Костович Сичан-Николов да се включи в работата по превода. Двамата превеждат усърдно и през 1860 г. е публикувана първа част от Стария Завет, съдържаща Моисеевото петокнижие. През 1862 г. Лонг и Ригс канят Петко Р. Славейков да участва в превода на Библията. По време на работата си той е подпомаган от известния български общественик протестант – Стоян Михайловски. Новият Завет в малък формат е издаден в Цариград през 1866 г. На следващата година се публикува двуезично издание (църковнославянски и български езици) на Новия Завет в Лондон ((Dimitrov 1999). В резултат на съвместната работа през юни 1871 г. пълната Библия на български е публикувана в Цариград в две версии (голям и малък формат). Този превод е познат като Цариградско издание. По-късно през 1923 г. е направена ревизия на този превод под ръководството на протестантския мисионер Робърт Томпсън (Dimitrov 1999).

Синодални преводи

През всички години, в които активно се работи по преводите на Библията на български език от страна на библейските дружества, Светия Синод на Българската православна църква няма свой превод. Причините за това се търсят в политическите и военни събития на Балканите, въстанията за национално освобождение и Руско-

Турската война, в които е цялото внимание на политическата и църковната власт. Но не трябва да се забравя, че най-важната причина е консервативното разбиране и отрицателното отношение на църковното ръководство в България към ползването на новобългарския език. Работата по официалния синодален български превод на Библията започва по предложение на Варненски и Преславски митрополит Симеон, който изтъква редица аргументи в полза на един такъв превод:

1. Неточност на съществуващите преводи;
2. Липса на неканоничните книги, както е прието в православната традиция;
3. Да се даде отпор на протестантите, които чрез преводите „от години се трудят да посеят учението си в България” (Markovski 1926).

На свое заседание, състояло се на 22. октомври 1898 г. Св. Синод приема това предложение, в което митрополитът предлага и хората, които да участват в превода. Той предлага преводът да се възложи на комисия под председателството на Търновския митрополит Климент. Пак по негово предложение преводачите трябва строго да се придържат към официалния превод на руския Св. Синод. Поради заболяване на митрополит Климент работата по започването на превода се забавя с две години. Първата преводаческа комисия се състои от осем члена и е назначена на 5. февруари 1900 г. Тя включва: председател Самоковски митрополит Доситей и членове: йеродякон Борис преподавател в богословското духовно училище в Самоков (по-късно Охридски митрополит), Петър Генчев, бивш секретар на Министерство на народната просвета, проф. Васил Златарски и проф. Любомир Милетич, (преподаватели в СУ), Ст. Костов, тогавашен секретар на Св. Синод, Димитър Мишев, тогавашен първи секретар на Българската екзархия в Цариград, Николай Начев, втори секретар на екзархията и Н. Начев, учител от софийска гимназия (Markovski 1926). Така сформираната комисия трябвало да преведе за срок от две години (до 1 май 1903 г.) цялата Библия от руски на български език. Цялата Библия е разделена на осем части според броя на членовете на преводаческата комисия. Всеки член трябва да превежда възложената му част, като спазва следните изисквания на Св. Синод:

1. Да се придържа строго към официалния правопис на Министерството на народната просвета;
2. Да се избягват чуждиците, които трябва да се заменят със старобългарски еквиваленти;
3. Да не се ползват нововъведени думи;
4. Да се придържат строго към руския синодален превод (Markovski 1926).

В хода на своята работа преводачите ползват руския Синодален превод от 1858-1876 г. Преводачите ползват за сравнение и преводи на други езици: църковнославянски, немски, френски, чешки и сръбски. Кои точно са тези преводи обаче, не се знае, няма запазена информация по този въпрос. Липсват сведения и за начина на самото превеждане. По отношение на екзегетическата и херменевтичната част изобщо няма запазена информация. В писмата, които комисията изпраща до Св. Синод, има само най-обща съобщения или запитвания.

Първоначалното разделяне на Библията на осем части не се оказва практично. Голяма част от преводачите се бавят със своята работа, други срещат сериозни затруднения, тъй като не са с богословско образование. При проверката на направените преводи се установява, че голяма част от тях са незадоволителни, затова комисията решава да премине към съвместно превеждане, като всеки участник следи текста на различен език. Към преводачите постоянно се отправят изисквания да се ръководят от официалния правопис, да се избягват чуждиците и българските неологизми и да се придържат стриктно към руския текст. Св. Синод предвижда да назначи втора проверочна комисия, съставена от богослови, която да ревизира работата на първата комисия, а накрая преводът трябва да бъде одобрен и от самия Св. Синод (Markovski. 1926).

В хода на работата някои от преводачите са заменени с други. Така в комисията влиза проф. Беню Цонев, който играе централна роля в завършването на превода.

В „Периодическо списание“ от юни 1904 г. се критикува избраната от Св. Синод преводаческа комисия, което подтиква архим. Борис, Н.А. Начев и Д. Милетич да се оттеглят от работата по превода. Те подават оставка на 12 юли 1904 г. (Markovski. 1926).

На тяхно място Св. Синод назначава йером. Софроний, учител в Софийската духовна семинария, който участва в комисията около две години. Той е бил заместван от свещеник д-р Ст. Цанков (по-късно проф. протопрезвитер в Богословския факултет) или от арх. Макарий (по-късно Неврокопски митрополит).

Плановите този превод да бъде завършен в рамките на две години, както е препоръчвал Св. Синод, не се осъществяват. В периода от 1905 до 1912 г. комисията провежда общо 1343 заседания, на които преглежда цялата Библия, ревизира преведеното, сверява и уеднаквява паралелните места и ги предава за преглед на т.нар. духовна проверочна комисия в състав: Варненски митрополит Симеон, Русенски митрополит Василий и секретаря на Св. Синод Ст. Костов.

Тази комисия завършва работата си по проверката на Евангелието и Св. Синод започва постъпки за неговото отпечатване. През 1909 г. излизат от печат 50 хиляди екземпляра от „Евангелие на Господа нашего Иисуса Христа“, преведено на български, издание на Св. Синод на българската църква (Dimitrov 1999).

Със започването на Балканската война (1912 г.), а след това и на Междусъюзническата война (1913 г.) настъпват промени в състава на проверочната комисия. Тя практически престава да съществува, тъй като нейните членове митрополит Симеон и Ст. Костов умират. Налага се Св. Синод да назначи втора проверочна комисия с председател бившия Скопски митрополит Теодосий и членове: прот. Стефан Абаджиев, Хр. Попов (учител в Софийската духовна семинария), Димитър Михайлов (също учител в Софийската духовна семинария), Станимир Станимиров (секретар на Св. Синод). Тази комисия трябва да довърши работата на първата, да уеднакви паралелните места на Посланията и Откровението, да прегледа и свери превода на Стария Завет, като се придържа отново към руския текст (тъй като в комисията няма владеещи еврейски език) и да ревизира изцяло превода на Новия Завет.

Междувременно започва Първата световна война и работата на комисията отново е спряна. В желанието си да не забавя повече превода Св. Синод назначава трета комисия. В нея влизат: като председател Охридски митрополит Борис и членове: проф. Беню Цонев, проф. В. Златарски, писателя Н. Начов и учителите от Софийската духовна семинария Хр. Попов, Д. Михайлов и Д. Ласков. Те трябва да прегледат и разрешат спорните текстове в превода на Евангелието, да прегледат и сверят превода на Стария Завет, да направят обща ревизия на целия превод без Евангелията. В свой доклад от 20. август 1918 г. митрополит Борис уведомява Светия Синод, че комисията е сверила превода на IV Царства и I Паралипоменон и ревизирала превода на I, II и III Царства, разрешила е спорните места в Евангелията, които са съществували между първата и втората комисии, направила е бегла ревизия на целия текст и Евангелието е готово за печат. В това време Св. Синод решава да се отпечата Евангелието по възможно най-бързия начин. Тъй като в България няма подходящи условия за печат поради военните действия, се взема решение отпечатването да стане в Лайпциг в издателска фирма „Брокхауз“ в тираж от 100000 екземпляра. За Лайпциг заминава редакторът на Църковен вестник прот. К. Ценов, който помага в техническата подготовка. Издаването обаче се отлага, поради края на войната, донесла национална катастрофа за Германия и България. Работата по издаването се подновява през 1922 г., но условията са променени. Издава се „Евангелие на Господа нашего Иисуса Христа,

преведено на български – издание на Св. Синод на Българската църква“ в тираж от 50 000 броя (Markovski. 1926).

Преводаческата комисия прекратява своята работа в средата на 1920 г. В своя доклад до Св. Синод председателят на комисията митрополит Борис пише: „При проверяване точността и верността на превода комисията държеше на неговата яснота и гладкост, отстъпленията от руския превод се наложиха от текста на оригинала или от яснотата и гладкостта на българския превод“ (Pimen, 1988:218). Въпреки цялата извършена работа от третата комисия, Св. Синод назначава една последна комисия в състав Неврокопски епископ Макарий и Хр. Попов. Тя трябвало да сравни и уеднакви паралелните места в старозаветните книги и да сравни и уеднакви новозаветните заемки от старозаветните книги, които могат да имат различни преводи или да бъдат еднакво преведени навсякъде, когато има такава възможност (Markovski. 1926).

За набиране на средствата за отпечатването на Библията Св. Синод търси съдействие от правителството, но получава отказ. Тогава Св. Синод се обръща към всички църкви, духовенството и други църковни организации за набиране на необходимите средства. Въпреки че се събират доста средства, те се оказват недостатъчни. Отново следва обръщение към правителството, което този път се отзовава и нарежда да се отпечата Библията в държавната печатница безплатно, като разходите за хартия и подвързване се поемат от Св. Синод. Отпечатването започва през 1923 г. Коректори са Хр. Попов и Ив. Марковски, който по-късно е заменен от Ив. Георгиев. Първата партида от Библията излиза от печат през декември 1925 г., а тиражът се допечатва през 1926 г. През следващата 1926 г. в малък формат излиза Новият Завет. Синодалната Библия съдържа 77 книги, както са в църковнославянската и руската Библии. По отношение на езика този синодален превод не запазва поетичния стил на оригинала. Преводачите са предпочели идиоматичния подход в своята работа. Проф. Марковски пише: „Синодалният превод в езиково отношение е почти безупречен и той е най-съвършеният от всички досегашни преводи на българската Библия. Преводачите, като се стараели да предадат вярно текста на подлинника, обръщали внимание и на формата: търсели красиви обрати на речта, избягвали грубото и твърде реалистичното, за да направят превода си и в това отношение безупречен“ (Markovski 1926: 42).

Това издание на Библията се оказва недостатъчно и Св.Синод замисля преиздаване на Библията, което обаче не се осъществява поради избухването на Втората световна война. През 1959 г. Св. Синод се връща към идеята за преиздаване и

възлага на Варненски и Преславски митрополит д-р Йосиф да проучи възможностите за това. Той обсъжда въпроса с проф. Иван Марковски, проф. Христо Гяуров и проф. Боян Пиперов, които единодушно решават, че се налага ревизия на синодалния превод поради настъпилите промени в книжовния език, наличието на фактически грешки и несъответствия с основни текстове на оригинала (Markovski 1963). Те препоръчват запазване на текста в местата, където няма отклонения, като се коригира само езикът и се отстранят остарелите и неразбираеми думи и форми, запазват се броят и редът на книгите, собствените имена, имената на местата и градовете да се обяснят в края на Библията, да се ангажират специалисти по класически и нови езици. Техническото изпълнение да се възложи на комисия, в която всеки член да работи самостоятелно върху пет глави от дадена книга. След това комисията ще представя за одобрение от Св. Синод определен текст, придружен с мотивиран доклад. Комисията трябва да провери и доуточни паралелните места (под черта), добавените думи в превода да са в курсив, разликите между еврейския текст и текста на Септуагинта да се дадат в скоби (Shivarov 1964). Предлагат се и конкретни хора, които Св. Синод да включи в комисията. На свое заседание на 17 декември 1959 г. Св. Синод определя членовете на комисията, която е с председател Варненски и Преславски митрополит Йосиф и членове: Левкийски епископ Партений, проф. д-р Иван Марковски, проф. д-р Христо Гяуров, проф. Боян Пиперов, Апостол Михайлов и Стефан Попвасилев. За секретар-координатори са назначени тогавашните асистенти в Духовната академия йеромонах Сергей за Новия Завет и Николай Шиваров за Стария Завет. Имената на членовете на комисията се съобщават и в бр. 8 на Църковен вестник (Church Newspaper 1960). Според публикуваната информация от проф. Пиперов, в Църковен вестник от 10 май 1967 г. комисията е назначена през 1961 г., а през 1963 г. към нея се включва и специалистът по старогръцки език Александър Милев (Pipergov 1967). Разминаването в датите вероятно е в резултат на допусната грешка. Така назначената комисия трябва да направи цялостен преглед на синодалната Библия, като:

1. коригира допуснатите фактическите грешки в Стария Завет по отношение на оригиналния еврейски масоретски текст (тъй като в предишните комисии, които са превеждали Библията, не е имало специалисти по еврейски език);
2. коригира и допуснатите неточности в Новия Завет;
3. извърши необходимите поправки по отношение на стил, граматика, морфология, словоред и смисъл;

4. подмени остарели думи и изрази в съответствие със съвременния български език;

5. избягва буквалния превод на евраизми и елинизми (Piperov.1967).

По сведения от проф. протопрезвитер Н. Шиваров (тогава асистент) за старозаветните текстове се правят внимателни справки с *Biblia Hebraica* (изд. Рудолф Кител), превода на 70-те на гръцки език в издание на Алфред Ралфс (*Septuaginta*, т. 1 и 2, Щутгарт), критичното издание на Еб. Нестле и т. нар. *textus receptus* на Цариградската патриаршия (традиционния византийски текст), Вулгата в изданията на А. Арнд и М. Тетценауер, славянски превод на Библията, извършен от св. Кирил и св. Методий. Ползват се за сравнение също и руската синодална Библия, преводи на английски език (два превода – не се уточнява кои са те), на немски език (четири превода - също не се уточнява кои), на френски (два превода – не се уточнява кои), на новогръцки и на румънски езици (Shivarov 1964). Старозаветните канонични книги се превеждат от еврейски, неканоничните – от гръцкия превод на 70-те, новозаветните книги също от гръцкия оригинал (Iosif 1968). Комисията е разделена на две подкомисии, съответно за Стария и за Новия Завет. Старозаветната комисия е в състав: проф. Марковски, проф. Пиперов, прот. Шиваров и Ст. Попвасилев. Новозаветната комисия е в състав: еп. Партений, проф. Гяуров, арх. Сергей, Ал. Милев и Ап. Михайлов. По-късно някои членове на комисията са заменени с други. Така еп. Партений, който през януари 1965 г. е назначен за викариен епископ в Америка, е заменен от еп. Николай, ректор на Духовната академия „Св. Климент Охридски“. Поради смъртта на проф. Гяуров към комисията е включен архимандрит д-р Атанасий Бончев, а по-късно от състава се оттегля и Ст. Попвасилев.

Светият Синод определя и специална архиерейска комисия в състав: председател Сливенски митрополит Никодим и членове: Великотърновски митрополит Стефан и Старозагорски митрополит Панкратий (Atanasii 1973). По-късно Великотърновският митрополит е заменен от Доростоло-Червенски митрополит Софроний.

В хода на своята работа библейската комисия установява редица грешки в превода от 1925 г. Така работата, която започва като ревизия на текста на Библията от 1925 г., се превръща в изцяло нов превод.

Към 19.05.1967 г. комисията преглежда и ревизира всички книги на Новия Завет. От Стария Завет са прегледани: Битие, Изход, Левит, Числа, Второзаконие, Иисус Навин, Съдии, Рут, 1, 2, 3, 4 Царства, 1,2 Паралипоменон, 1 Ездра, Неемия, Естир, Йов

и 1/3 от Псалтира. От неканоничните книги са завършени: 2 Ездра, Товит, Иудит и се работи върху Премъдрост Соломонова (Piperov 1967).

В периода 1969-1970 г. е направена втора окончателна ревизия на Новия Завет, която цели да се установи дали са допуснати грешки в новия текст. През декември 1970 г. изцяло е подготвен текстът на Новия Завет, уточнени са заглавните теми и са допълнени паралелните места. Текстът е отпечатан на машина в 4 екземпляра и предаден за преглед на членовете на Св. Синод. Ииска се и мнението на униатския епископ Кирил Куртев и на протестантския пастор Асен Симеонов. И двамата дават положителни оценки на новия превод (Valchanov 1972).

По сведения от митрополит Пимен през декември 1970 г. назначената митрополитска комисия представя докладна записка на патриарх Кирил, за да се запознае с направените от тях бележки. Тази докладна записка към днешна дата не се намира в Св. Синод, но от решение на Св. Синод от декември същата година става ясно, че преводът на Новозаветните книги е приключил. (Holy Synod 31/1970) Митрополит Йосиф потвърждава, че библейската комисия е получила бележките на митрополитите и дори ги изрежда в своя доклад до Патриарха от 10 март 1972 г. От същият доклад става ясно, че митрополитската комисия е дала препоръките си, но оставя решението за направата на препоръчаните корекции на волята на библейската комисия. В тази връзка митрополит Йосиф съобщава, че тези корекции са възприети и ще бъдат направени в процеса на отпечатването. В същия доклад митрополит Йосиф дава отчет на извършеното по превода и предлага да се отпечата Новият Завет и Псалтира, като прави предложение към новото издание да бъде включен текст, в който да се споменават имената на членовете на библейската комисия, извършила превода (Iosif 1972).

В хода на работата по този превод се правят и съответните постъпки за набавяне на необходимата хартия за отпечатването му. Още през декември 1964 г. Св. Синод се обръща към Мелойски епископ Емилиан, който по това време е постоянен представител на Вселенска патриаршия в Световния съвет на църквите (ССЦ), за предоставяне на хартия за преиздаването на Библията (Holy Synod № 19/22.12.1964). От решение на Св. Синод става ясно, че Обединените библейски дружества (ОБД) и ССЦ ще предоставят хартия за църковни издания. Започват и съответните постъпки пред държавните институции, за да се осигури безмитен внос на предоставената хартия (Holy Synod № 19/22.12.1964). Първоначално Св. Синод решава да издаде Новия Завет и Псалтир в 50000 тираж и във връзка с това свое решение се обръща с молба към ОБД

да изпрати необходимата хартия (Holy Synod № 25/04.09.1968). Получено е потвърждение за отпуснатата хартия, подписано от Сверс Смодал – генерален секретар за Европа и са изпратени мостри от същата, които Св. Синод одобрява (Holy Synod № 2/28.01.1969). Междувременно в Св. Синод се получава уведомление от ОБД за разпределение на хартия за издаване на Библията.

На свое заседание на 21.09.1971 г. Св. Синод (намален състав) под председателството на новия патриарх Максим (избран на 04.07.1971 г.) решава да се започне процедура за издаване на Новия Завет в 50000 бр. при отпусната хартия от ОБД (Holy Synod № 38/1971. 767). За целта се правят съответните постъпки пред Комитета по въпросите на Българската православна църква и на религиозни култове (КВБПЦЛК) за издаване на Новия Завет с Псалтира (Holy Synod. № 40/1971. 825).

През юни 1973 г. в Св. Синод се получава писмо от Сверс Смодал от ОБД, с което се потвърждава, че е отпусната необходимата хартия за отпечатването на Новия Завет с Псалтира (Holy Synod 12/1973). През ноември същата година проф. Николай Шиваров представя на Св. Синод доклад, от който става ясно, че ОБД отпуска хартия, за да се отпечата Новият Завет през 1974 г. В тематичния план на Синодалното издателство за 1974-1975 г. е включено и отпечатване на цялата Библия в 100000 тираж (Holy Synod 9/1974).

Както се вижда от приведените данни до този момент, по всичко е изглеждало, че отпечатването на този нов превод ще се осъществи. Но на 7 март 1975 г. Св. Синод в пълен състав изведнъж променя своите намерения и решава, че ще преиздаде Библията от 1925 г., като само се коригират остарелите думи по новия правопис и назначава съответна корекционна комисия. Какво е накарало митрополитите да вземат това решение? Митрополит Пимен, който е председател на новоназначената редакционна комисия, пише: „Респектиран от големия авторитет на първото издание от 1925 г., от привързаността на православния наш народ към този текст и при опасение, че направените промени в ревизирания текст, ако се отпечата, ще породят двойственост с текста от първото издание и предизвикат смут в съзнанието на вярващите“ (Pimen 1988). Тези думи са писани през 1988 г. – време, в което комунистическият режим все още е на власт и е съвсем ясно, че не това са истинските мотиви за рязката промяна на синодалните решения. На 15 април 1975 г. Стойно Баръмов, председател на Комитета по църковните въпроси, пише доклад до Стоян Михайлов, завеждащ отдел „Пропаганда и агитация“ на Централния комитет на Българската комунистическа партия. В този доклад се съобщава, че новият превод е завършен и Синодът моли за включването на

издаването в плана на Синодалното издателство за 1976 г. След това се казва: „Отпечатването на Библията е един сложен идеологически въпрос. То трябва да бъде съобразено с много възможни последици, както отрицателни, така и положителни... Социологическите изследвания на религиозността в нашата страна показват, че тя се изяснява преди всичко от към своята традиционност... Може да се очаква издаването на Библията да се отрази неблагоприятно върху тази най-положителна характеристика в процеса на преодоляването на религиозността, особено като се има предвид и известната активизираност на проповедническата дейност в последно време. Същевременно с пълно основание може да се очаква традиционният слаб интерес у масата на вярващите към Библията. Благоприятен ще бъде и фактът, че изданието ще бъде православно т.е. към него няма да проявяват интерес другите християнски направления, при които вярващите в по-голям процент четат религиозни книги... Очакваните положителни резултати от отпечатването на Библията, касаят преди всичко политическия въпрос за пропагандирането свободата на изповеданията в нашата страна за отговор на спекулациите с тази свобода в чужбина... Подготовката на новото издание на Библията е известна сред ръководните дейци на международните Християнски организации. Много често у нас, или пред представители на БКП на международни срещи, те питат кога тя ще се отпечата. До сега отговоряхме, че комисията не е подготвила новия превод на текста... В известна степен както очакваните отрицателни резултати могат да се намалят, така и положителните могат да се увеличат, ако добре се маневрира с начина на продажбата. Може да се мисли за по-висока цена, за не голям тираж, примерно 20000, който да не се пусне изведнъж...“ (Arh. Unid 257a). На 9 януари 1977 г. пак Стойно Баръмов пише доклад до Петър Младенов, който е министър на външните работи по това време. В този доклад се казва: „Другарю Младенов, Преди две години по Ваше указание Комитетът по църковните въпроси съгласува с отдел Пропаганда и агитация и отдел „Външна политика и международни връзки“ на ЦК на БКП въпроса за второ издание на Библията. Отделите дадоха съгласие, но изказаха мнение въпросът да се внесе в Секретариата на ЦК на БКП. Тогава Комитетът не направи това, защото *Синодът промени под наше давление становището си относно подготовения текст*. Той беше модернизирания превод, извършен под ръководството на Варненски и Преславски митрополит Йосиф“ (Arh. Unid 257a). От този доклад ясно се вижда истинската причина за отказа на Св. Синод от този превод и преминаването към идеята да се преиздаде старият превод от 1925 г. с корекция на правописа.

Да не забравяме, че това са годините, в които религията е преследвана по всички възможни начини и издаването на Библия в тиража, предвиден първоначално, сериозно заплашва да разклати комунистическата идеология, както става ясно и от горесцитираните доклади.

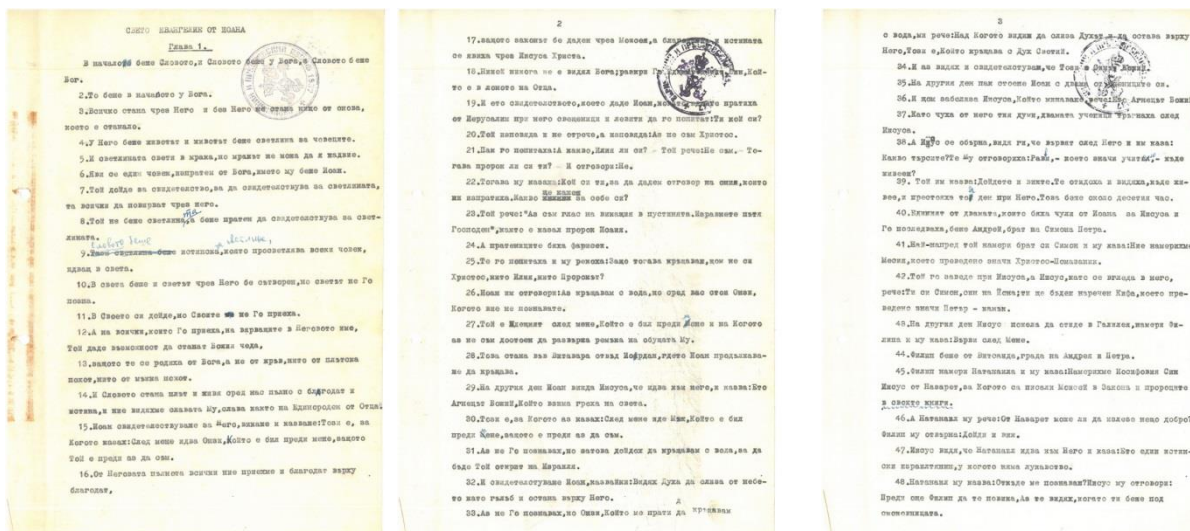
Така след почти 15-годишен труд в касата на Св. Синод се заключват предадените екземпляри от този нов превод на Библията в очакване на своето отпечатване, което за съжаление никога не се осъществява.

Остава открит и въпросът за броя на съществуващите екземпляри от този превод. Проф. Вълчанов говори за 4 екземпляра. (Valchanov 1972) Към днешна дата обаче в касата на Св. Синод се съхраняват само 2 екземпляра. Няма данни за това къде са останалите. Може само да се предполага, че стоят заключени в някоя от митрополитските каси на Сливенска, Великотърновска или Старозагорска епархии (предположението се прави на основание членовете на проверочната митрополитска комисия), а може да се предполага, че екземпляри са предадени на въпросната КВБПЦРК за становище.

Трябва да се отбележи и фактът, че Св. Синод отказва да предостави екземпляр от този превод на комисията за новия превод на Библията, съставена от преподаватели в Богословския факултет на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и работила под егидата на ОБД. Така речниковото богатство и преводаческите постижения на комисията от 60-те и 70-те години на миналия век продължават да стоят скрити.

Все пак в отговор на моя молба за достъп до въпросния превод Св. Синод даде своето разрешение, за което изказвам своята благодарност.

Следват снимки на част от Евангелие от Иоан 1:1- 48, които се публикуват за първи път:

Използвана литература/ References

1. Вълчанов Сл. Към въпроса за историята на превода на Българската Библия. 1975. Църковен вестник, бр.32. с.5-6. Valchanov. Sl. Kam vaprosa za istoriata na Balgarskata Biblia. 1975. Tzarkoven vestnik. Br.32. s. 5-6
2. Вълчанов. Сл. Дейността на библейската комисия. 1972. ЦВ, бр.15. с.11. Valchanov. Sl. Deinostta na bibleiskata komisia. 1972. Tzarkoven vestnik, br.15. s.11
3. Димитров. Ив. Преводи на Новия Завет на български език. 1999. Духовна култура, кн.1. с.3-9. Dimitrov. Iv. Prevodi na Novia Zaver na balgarski ezik. 1999. Duhovna kultura, kn.1. s. 3-9
4. Донеv. Д. Историята на българската Библия. <https://obuch.infop> 10.10.2023. Donev. D. Istoria na balgarskata Biblia. <https://obuch.infop> 10.10.2023.
5. Доклад на архим. Атанасий до Св. Синод от 5.03.1973 г. с вх.№ 44. Doklad na arhim. Atanasii do Sv. Sinod ot 5.03.1973 s vh.№ 44
6. Йосиф Варненски и Преславски митрополит. За работата на библейската комисия.(Изяснителни бележки). Духовна култура.1968. кн.6 и 7.с.4-7. Iosif Varnenski i Preslavski mitropolit. Za rabotata na bibleiskata komisia (Iziasnitelni belejki). Duhovna kultura. 1968. kn.6 i 7.s.4-7
7. Доклад на митрополит Йосиф от 10.03.1972 г. до Св. Синод. Doklad na mitropolit Iosif ot 10.03.1972 do Sv. Sinod
8. Марковски. Ив. История на българския синодален превод на Библията, ГБФ IV, София 1926/27.с. 17-45. Markovski. Iv. Istoria na balgarskia sinodalen prevod na Bibliata, GBF IV.Sofia 1926/27.s. 17-45

9. Марковски. Ив. За Библията. 1963. ЦВ. Г.64. бр.32. с.2-3. Markovski. Iv. Za Bibliata. 1963. Tzarkoven vestnik. br.32. s. 2-3
10. Неврокопски митрополит Пимен За Библията, Синодално издателство, София, 1988. С. 212-223. Nevrokopski mitropolit Pimen. Za Bibliata. Sinodalno izdatelstvo, Sofia, 1988. s. 212-223
11. Пиперов, Б., За работата на библейската комисия, ЦВ, 1967, г. 68, бр. 14. с.7-8. Piperov. B. Za rabotata na bibleiskata komisia. Tzarkoven vestnik, 1967, br. 14. s.7-8.
12. Шиваров. Н. За работата на библейската комисия. ЦВ 1964. Г.65. бр.19. с.5-8. Shivarov. N. Za rabotata na bibleiskata komisia Tzarkoven Vestnik 1964. br.19. s.5-8
13. Църковен Вестник. 1960. г.61.бр.8. с.12. Tzarkoven vestnik 1960. br.8. s.12
14. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 31/18.12.1970. Reshenie na Sv.Sinod, palen sustav, prot. № 31/18.12.1970.
15. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 19/22.12.1964. Reshenie na Sv.Sinod, palensustav, prot. №№ 19/22.12.1964.
16. Решение на Св. Синод, намален състав, прот. № 18/04.06.1968. Reshenie na Sv.Sinod, namalen sustav, prot. №№ 18/04.06.1968.
17. Решение на Св. Синод, намален състав, прот. № 25/04.09.1968. Reshenie na Sv.Sinod, namalen sustav, prot. №№ 25/04.09.1968.
18. Решение на Св. Синод, намален състав, прот. № 2/28.01.1969. Reshenie na Sv.Sinod, namalen sustav, prot. №№ 2/28.01.1969.
19. Решение на Св. Синод, намален състав, прот. № 38/21.09.1971, § 1, с. 767. Reshenie na Sv.Sinod, namalen sustav, prot. №№ 38/21.09.1971, § 1, s. 767
20. Решение на Св. Синод, намален състав, прот. № 40/28.09.1971 г., § 1 с. 825. Reshenie na Sv.Sinod, namalen sustav, prot. №№ 40/28.09.1971., § 1 s. 825
21. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 12/20.06.1973. Reshenie na Sv.Sinod, palen sustav, prot. №№ 12/20.06.1973.
22. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 23/27.11.1973. Reshenie na Sv.Sinod, palen sustav, prot. №№ 23/27.11.1973.
23. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 9/21.06.1974. Reshenie na Sv.Sinod, palen sustav, prot. №. № 9/21.06.1974.

24. Решение на Св. Синод, пълен състав, прот. № 9/21.06.1974. Reshenie na Sv.Sinod, palen sustav, prot. №№ 9/21.06.1974
25. АМВнР к-т на БПЦРК, ф.10, сп.13, а.е. 257а. AMVnR k-t na BPTZRK, f.10, sp.13, а.е. 257а.